

ГОСПОДАРСЬКИЙ ДОГОВІР ЯК ФОРМА РОЗПОРЯДЖАННЯ ПРАВАМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

ПОТОЦЬКИЙ Микола Юрійович - кандидат юридичних наук, заступник начальника відділу організації судового захисту прав Державного підприємства «Український інститут промислової власності», адвокат

Рассмотрено понятие хозяйственный договор и хозяйственное обязательство. Проанализированы требования Гражданского и Хозяйственного кодексов в договорного регулирования отношений в сфере интеллектуальной собственности. Предложено возможно определение категории хозяйственный договор по интеллектуальной собственности.

Ключові слова: господарський договір, господарське зобов'язання, право інтелектуальної власності.

Постановка проблеми

Найбільш оптимальною правовою основою урегулювання взаємодії суб'єктів суспільних відносин є договір. Договірне регулювання інтелектуальної власності відіграє чи не найголовнішу роль, опосередковуючи практично всі етапи життєвого циклу об'єкта права інтелектуальної власності (далі – ОПВ). Так, саме договір є механізмом урегулювання відносин між творцями ОПВ, договір є підставою передавання права на отримання охоронного документа, договір є єдиною правовою формою відчуження прав на ОПВ, і саме договір є найоптимальнішою формою комерціалізації інтелектуальної власності.

Усвідомлення суб'єктами господарювання ролі інтелектуальної власності та важливості урегулювання відносин щодо неї шляхом укладання відповідних договорів актуалізувало необхідність дослідження специфіки господарських договорів щодо об'єктів права інтелектуальної власності.

Крім того, важливість порушеної проблематики обумовлюється тим, що положення ГК України не у повній мірі враховують специфіку врегулювання відносин у сфері інтелектуальної власності, а спеціальні закони, що передбачають положення, які урегульовують питання договорів часто суперечать положенням Цивільного кодексу України (далі – ЦК України).

Аналіз останніх публікацій

Необхідно зазначити, що проблематиці договорів у сфері інтелектуальної власності присвячена значна кількість публікацій (В.Є. Макода, Р.Б. Шишка, О.О. Тверезенко; О.Ю. Карякіна досліджувала економіко-правові аспекти франчайзингу як однієї з форм договірної передачі прав інтелектуальної власності). Однак, як правило, публікації стосуються цивільно-правового аспекту. У той же час саме господарським договорам у сфері інтелектуальної власності не приділялось належної уваги. На практиці проблематика зводиться до дослідження цивільно-правового аспекту у договірних відносинах суб'єктів господарювання в сфері інтелектуальної власності.

Постановка завдання

Метою статті є дослідження специфіки господарських договорів у порівнянні з цивільними договорами, надання визначення господарського договору у сфері інтелектуальної власності, підготовка пропозицій щодо удосконалення положень ГК України

та спеціальних законів щодо договірного регулювання відносин у сфері інтелектуальної власності.

Виклад основного матеріалу дослідження

Конфлікт щодо розмежування ЦК України та ГК України полягає у «приналежності» відповідній галузі майнових відносин як предмета регулювання. Як вказує О.А. Беяневич, відповідно до статті 1 ЦК України цивільним законодавством регулюються особисті немайнові та майнові відносини (цивільні відносини), предметом же регулювання ГК України за змістом зокрема статей 1, 3 є відносини, що виникають у процесі організації та здійснення господарської діяльності, у тому числі майнові відносини. Очевидно, що предметом регулювання цивільного права (майнові та немайнові відносини) не є однорідними, так само як нема повної однорідності і в предметі господарського права, і в предметності більшості галузей права [9, 97].

Варто зазначити, що в ЦК України і ГК України законодавець по-різному вирішив питання легітимізації деяких соціальних норм. Як говорить О.А. Беяневич, відповідно до ЦК України зміст правочину не повинен суперечити актам цивільного законодавства та моральним засадам суспільства (стаття 203 ЦК України), а в ширшому контексті – загальним засадам цивільного законодавства, зокрема свободі договору (статті 3 ЦК України). ЦК України використовує також категорії, що існують у свідомості суспільства у вигляді моральних норм – справедливість, розумність, добросовісність (пункт шостий частини першої статті 3 ЦК України). Зміст таких норм не піддається розкриттю за допомогою спеціально-юридичного інструментарію, а самі ці категорії, які одержали назву оціночних понять у праві, слугують насамперед орієнтиром правозастосування.

У господарському законодавстві питання допустимості соціальних регуляторів не вирішено, у статтях 7, 207 ГК України названі лише нормативно-правові регулятори (акти законодавства), а критерієм дійсності договору визнається несуперечність вимогам за-

кону. У зв'язку з цим слід зазначити, що на практиці встановленні договором правила поведінки суб'єктів можуть бути кваліфіковані і як відмінні (інші) від норм законодавства, і як такі, що суперечать закону, через що оцінка дійсності договору залежить від конкретності тлумачення договору та норм права, що здійснюється судом [9, 53].

У той же час автор зазначає, що господарський договір є заснованим на згоді сторін і зафіксованим у встановленій законом формі зобов'язання між суб'єктами господарювання, суб'єктами організаційно-господарських повноважень, не господарюючими суб'єктами – юридичними особами, змістом якого є взаємні права і обов'язки сторін у галузі господарської діяльності [9, 62].

Згідно з частиною першою статті 626 ЦК України договором є домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків [2].

У свою чергу, В.С. Щербина звертає увагу, що ГК України, неодноразово вживаючи термін господарський договір, не містить визначення його поняття (так само як і визначення загального поняття «договір»), це визначення може бути сформульовано, виходячи з загального визначення поняття «договір», встановленого статтею 626 ЦК України, з урахуванням особливостей, властивих господарському договору.

Отже, господарський договір – це домовленість суб'єкта господарювання з іншим учасником (учасниками) відносин у сфері господарювання, спрямована на встановлення, зміну або припинення їх прав та обов'язків у сфері господарювання. Господарський договір згідно із законом співвідноситься з юридичною категорією господарського зобов'язання. Так, майново-господарські зобов'язання, які виникають між суб'єктами господарювання або між суб'єктами господарювання і негосподарюючими суб'єктами – юридичними особами на підставі господарських договорів, є господарсько-договірними зобов'язаннями (частина перша статті 179 ГК України) [16, 295].

Категорія господарського зобов'язання водночас є і загальною (широкою), і част-

ковою (вужчою) стосовно господарського договору. Загальною вона є тому, що господарські зобов'язання виникають з ряду підстав, наведених у статті 174 ГК України, однією з яких є господарський договір. Таким чином, з одного боку, господарський договір є лише частковою підставою виникнення господарських зобов'язань. У цьому розумінні категорія господарського зобов'язання узагальнює договірні господарські зобов'язання, засновані на договорі. З іншого боку, зміст господарського договору – це сукупність господарських зобов'язань сторін, тобто їх взаємних прав і обов'язків, що виникають саме з такого договору. Тобто категорія господарського договору є узагальненою щодо договірних господарських зобов'язань. Господарський договір – це юридичне джерело договірних господарських зобов'язань [16, 296].

У науковій літературі вказується на об'єктивну закономірність поєднання норм різних галузей права при комплексному регулюванні, оскільки таке поєднання може сприяти найповнішому виявленню ефективності норм кожної галузі, які застосовуються в комплексі. Порушення з співвідношення норм може тягти за собою «придушення» одних норм іншими, послаблення ефективності усього комплексу правових засобів в різних галузях права [15, 36].

Так, особливістю структури господарського договірного права як інституту є те, що окремі елементи розосереджені в різних законодавчих актах (ГК України, ЦК України, спеціальних законодавчих актах).

Дійсно, як встановлено частиною сьомою статті 179 ГК України, господарські договори укладаються за правилами, встановленими ЦК України з урахуванням особливостей, передбачених ГК України, іншими нормативно-правовими актами щодо окремих видів договорів [1].

Науковці акцентують увагу на необхідності розумного розмежування загальних положень про договори таким чином, щоб в ГК України знайшли закріплення тільки специфічні, відмінні від цивілістичних, об'єктивно виправдані правила про господарські договори. Зокрема, на думку О.А.Беляневич, необхідно внести зміни до

норми частини першої статті 175 ГК України про те, що майнові зобов'язання, виникаючі між учасниками господарських відносин, є цивільно-правовими зобов'язаннями і регулюються ЦК України з урахуванням особливостей, передбачених ГК України. По-перше, не всі види майнових зобов'язань можуть кваліфікуватися як цивільно-правові з огляду на їх суб'єктивний склад та зміст, а по-друге, господарсько-майнові зобов'язання як особливий вид зобов'язань підлягають соціальній регламентації (як на рівні ГК, так і інших законодавчих актів), і тільки за її відсутності можна говорити про застосування загальних положень ЦК України. З огляду на автор пропонує виключити з частини першої статті 175 ГК України слова «цивільно-правові зобов'язання» [9, 106].

У той же час слід зазначити, що переважна більшість договорів про розпорядження майновими правами інтелектуальної власності укладаються якраз між суб'єктами господарювання. Про це наглядно свідчать як правовідносини на ринку інтелектуальної власності, так і практика в господарських судах. Однак, суб'єкти господарювання при укладанні договорів керуються саме цивільно-правовими нормами, в зв'язку з відсутністю регулювання цього питання в ГК України.

Дійсно, частина друга статті 154 ГК України говорить, що до відносин, пов'язаних з використанням у господарській діяльності прав інтелектуальної власності, застосовуються положення ЦК України з урахуванням особливостей, передбачених ГК України та іншими законами. Як коментують частину першу статті 154 ГК України Г.А. Знаменський і В. С. Щербина, ГК України визначає, зокрема, основні способи захисту прав і законних інтересів суб'єктів господарювання, у тому числі тих, що мають права інтелектуальної власності (стаття 20); майнові права інтелектуальної власності такими, що можуть бути вкладками учасників ті засновників господарського товариства (стаття 86); об'єкти прав інтелектуальної власності у сфері господарювання та правомочності щодо використання низки таких об'єктів (статті 15–162); створення об'єктів інтелектуальної власності – однією з під-

став виникнення господарських зобов'язань (стаття 174); права інтелектуальної власності такими, що можуть використовуватися у процедурі врегулювання заборгованості неплатоспроможного боржника (стаття 213); майнові права інтелектуальної власності такими, що можуть бути інвестиціями у сфері господарювання (стаття 326); відносини з використання прав інтелектуальної власності згідно з договором комерційної концесії (статті 366–376) [12].

Щодо договорів на розпорядження майновими правами інтелектуальної власності в більш ранній цивілістичній науці склалися два підходи: по-перше, вони не становлять самостійну групу цивільно-правових договорів, а належать до вже існуючих груп (М.І. Вітрянський, В.В. Брамінський); по-друге, вони займають самостійне значення у структурі цивільно-правових договорів (Є.О. Суханов, В.В. Луць).

Цивільне законодавство України схилило думку науковців до другого підходу і визначило самостійне місце договорів у сфері інтелектуальної власності в системі договірних зобов'язань. Цьому питанню ЦК України присвячено окрему Главу 75, що має назву «Розпорядження майновими правами інтелектуальної власності». На думку В.С. Дмитришина, зазначеною Главою здійснюється регулювання відносин, об'єктом яких є дії, спрямовані на передання та отримання у власність або користування майновими правами інтелектуальної власності. Визначаються види договорів щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності, надається характеристика та правовий статус ліцензій на використання об'єкта права інтелектуальної власності, ліцензійних договорів, договорів про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності, договорів про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності та загальні положення стосовно державної реєстрації договорів щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності [10, 17].

Підсумовуючи проведені дослідження, ми дійшли наступних висновків, що господарський договір щодо інтелектуальної

власності – це домовленість суб'єкта господарювання з іншим учасником (учасниками) відносин у сфері господарювання, спрямована на встановлення, зміну або припинення прав інтелектуальної власності та витікаючих з них обов'язків.

Як відомо, загальні способи захисту прав інтелектуальної власності визначені частиною другою статті 16 ЦК України і частиною другою статті 20 ГК України. Однак, наведені у відповідних нормах переліки способів захисту не є вичерпним. ЦК України містить припис про те, що суд може захистити цивільне право або інтерес іншим способом, що встановлений договором або законом, а ГК України – положення щодо можливості захисту права і законного інтересу іншим способом, передбаченим законам.

Отже, спосіб захисту прав інтелектуальної власності – одна з істотних умов договорів про розпорядження правами інтелектуальної власності. Більш того, господарський договір щодо розпорядження правами інтелектуальної власності повинен передбачати всі істотні умови, встановлені для того, чи іншого виду договору. Однак цьому заважають численні неузгодженості як цивільного і господарського законодавства, так і спеціалізованих законів, що призводить до різного тлумачення.

Література

1. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, N 18, N 19-20, N 21-22. ст.144
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV// Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, NN 40-44. ст.356
3. Паризька конвенція про охорону промислової власності від 20.03.1883 року // Ліга Націй; Конвенція / Міжнародний документ від 20.03.1883
4. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23.12.1993 № 3792-XII // Відомості Верховної Ради України , 1994, N 13, ст. 64
5. Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців: Закон України від 15.05.2003 № 755-IV // Відомості Верховної Ради України, 2003, N 31-32,

АНОТАЦІЯ

Розглянуто поняття господарський договір та господарське зобов'язання. Проаналізовано вимоги Цивільного та Господарського кодексів до договірному регулювання відносин у сфері інтелектуальної власності. Запропоновано можливе визначення категорії господарський договір щодо інтелектуальної власності.

SUMMARY

The concept of business contract and commercial liability. Analysis of the requirements of the Civil and Commercial Code to regulate contractual relations in the field of intellectual property. A possible definition of the economic agreement on intellectual property.

ст.263

6. Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності: Постанова пленуму Вищого господарського суду України від 17.10.2012 №12 (із змінами і доповненнями) [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://vgsu.arbitr.gov.ua>

7. Про охорону прав на знаки для товарів і послуг: Закон України від 15.12.1993 № 3689-ХІІ // Відомості Верховної Ради України, 1994, N 7, ст. 36

8. Про охорону прав на сорти рослин: Закон України від 21.04.1993 № 3116-ХІІ // Відомості Верховної Ради України, 1993, N 21. ст.218

9. Беяневич О.А. Господарське договірне право України (теоретичні аспекти) / О.А. Беяневич: Монографія. – Юрінком Інтер, 2006. – 592 с.

10. Дмитришин В.С. Розпорядження майновими правами інтелектуальної власності / Конспект лекцій для студентів спеціальності «Інтелектуальна власність» 7(8).000002. – К.: «Інст. інтел. власн. і права», 2005. – 212 с.

11. Духовная О. Концессия споткну-

лась на регистрации / О. Духовная // Специально для «Юридической практики» от 05.06.2012.– № 23 (754) [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://pravo.ua>

12. Знаменський Г. Л. Науково-практичний коментар Господарського кодексу України / 2-е видання, перероблене і доповнене. За загальною редакцією Г. Л. Знаменського, В. С. Щербини, Київ , Юрінком, Інтер, 2008. – 720 с.

13. Кривошеина И. Концессия vs. лицензионный договор / И. Кривошеина // Специально для «Юридической практики» от 16.12.2008.– № 51 (573) [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://pravo.ua>

14. Мамутов В.К. Науково-практичний коментар Господарського кодексу України / В.К. Мамутов. – Київ: Юрінком Інтер, 2004. – 441 с.

15. Халфина Р.О. О закономерностях права // Право и правотворчество: вопросы теории. – М.: ИГПАНСРПС, 1982.

16. Щербина В.С. Господарське право : підручник / В.С.Щербина. – 4-те вид., перероб. і допов. – К.: Юрінком Інтер, 2009. – 640 с.

17. Ярема А.Г. Проблемні питання у застосуванні Цивільного і Господарського кодексів України / Під редакцією А.Г. Яреми, Ротаня В.Г. – К.: Реферат, 2005. – 336 с.